

Druhý výskyt jespáka plavého (*Tryngites subruficollis*) v České republice

The second record of the Buff-breasted Sandpiper (Tryngites subruficollis) in the Czech Republic

Jaroslav VANĚK

Palackého 194, 551 01 Jaroměř; e-mail: jaroslavvanek@centrum.cz

ÚVOD

Hnízdní areál jespáka plavého (*Tryngites subruficollis*) se rozkládá na poměrně malé ploše centrální severoamerické Arktidy. Nepravidelně hnízdí také na severovýchodě ostrova Devon a dle starších údajů by mohl hnízdit i na severním pobřeží Čukotského poloostrova a na Wrangelově ostrově. Přes vnitrozemí Severní Ameriky táhne na zimoviště ležící v Jižní Americe od Peru a západní Brazílie po centrální Argentinu. V Evropě se vyskytuje pravidelně, a to zejména ve Velké Británii. Dále na východ až po Ukrajinu, Bulharsko a Egypt je jeho výskyt řidší (HUDEC 2005). Prostředím jespáka plavého na hnízdišti jsou travnaté ostrůvky uprostřed rozsáhlých mokřin, přičemž hnízda jsou umístována na suchých vyvýšených místech. Mimo hnízdiště se pak nejčastěji vyskytuje na travnatých planinách v blízkosti jezer a rybníků. Často bývá zastížen na golfových hřištích, letištích a vyschlých bahnech, naopak u vody poměrně zřídka (HUDEC 2005).

Na území České republiky byl tento druh zaznamenán pouze jednou, a to dne 15. 10. 1983 na údolní nádrži Rozkoš u České Skalice (okres Náchod). Jednoho ptáka zde pozorovali P. Žďárek a V. Koza. Jedinec se zdržoval ve společnosti jespáků obecných (*Calidris alpina*) a kulíků písečných (*Charadrius hiaticula*) na bahnitěm dně přehrady (ŽĎÁREK 1987). Cílem tohoto článku je popis okolností druhého pozorování jespáka plavého v České republice.

POPIS POZOROVÁNÍ

Dne 2. 10. 2010 jsme společně s Aloisem Holubem prováděli na přehradě Rozkoš u České Skalice (okres Náchod, Královéhradecký kraj, kvadrát 5662, koordináty 50°23' N 16°05' E, nadmořská výška 275 m) obvyklou kontrolu lokality. Hladina přehrady byla v této době již několik týdnů výrazně snížena, takže byly obnaženy velké plochy dna, po kterých jsme se pohybovali. Na vyvýšených místech byl díky příznivému počasí podklad převážně vyschlý, bahnitě plochy se nacházely v níže položených místech a při okrajích vodní hladiny. Okolo druhé hodiny odpolední jsme prováděli pozorování v prostoru tzv. Východního poloostrova. Pohybovali jsme se poměrně dost daleko od vodní hladiny, abychom zbytečně neplašili bahňáky, kteří se zdržovali na vlhkých místech. Pozorování jsme prováděli stativovým dalekohledem Meopta 20–60 × 70 a binokulárními dalekohledy.

Přestože ptáci nebyli plašení, poměrně často přelétali a měnili místa, na kterých hledali potravu. V jednu chvíli jsme zaregistrovali letící skupinku několika jespáků obecných, se kterými letěli i tři jespáci bojovní (*Philomachus pugnax*). Skupinka usedla při okraji vodní hladiny asi osmdesát metrů od nás. Při podrobnější prohlídce jsme zaznamenali jedince, kterého jsme prakticky okamžitě určili jako juvenilní exemplář jespáka plavého. Po chvíli pozorování celá skupina znovu vzlétla a zmizela nám z dohledu. Po několika minutách sledování okolí jsme zahlédli přelétat osamoceného jespáka plavého, který dosedl na obnažené vyschlé bahno ve vzdálenosti asi sto metrů od nás. V následujících dnech jsme jespáka pozorovali celkem ještě pětkrát, naposledy 11. 10. 2010. S ohledem na možné ohrožení jedince rušením jsme o jeho výskytu informovali jen užší okruh ornitologů, kteří mají užší vazbu na zdejší lokalitu (Václav Koza, Petr Skřivan, Pavel Žďárek). Tito ornitologové jespáka pozorovali v následujících dnech převážně v naší přítomnosti, takže nedocházelo ke zvýšenému tlaku na pozorovaného ptáka.

Vzhledem k optimálním podmínkám pozorování jsme měli možnost zaznamenat všechny determinační znaky uváděné v literatuře pro tento druh (HUDEC 2005, CHANDLER 2009, SVENSSON *et al.* 2012). Postavou poněkud připomínal mladého jespáka bojovného, ale byl zřetelně menší než samice toho druhu, také zobák byl vzhledem k celkovým proporcím mnohem kratší a jemnější. Od jespáka bojovného jej dále odlišovala absence bílého proužku v křídle a bílých lemů kostřece. Proužek v křídle byl jen nevýrazně okrový a okrově byly zbarveny také strany kostřece. Spodina křídel se v letu jevila téměř bílá a nápadná byla tmavá skvrna na ručních krovkách (srpek). Spodní strana měla pískově okrové zbarvení s jemným tmavým skvrněním po stranách prsou. Tmavě skvrnitý byl i vršek hlavy. Svrchní strana byla černavě hnědá s výraznou šupinovitou kresbou, typickou pro juvenilní jedince. Od jespáka bojovného jej dále odlišovaly jasně žluté nohy.

Prostředí, ve kterém se jespák převážnou část doby zdržoval, lze popsat jako vyschlý obnažený a tedy dobře přehledný pás dna nádrže jen s malými terénními nerovnostmi (obr. 1). Povrch půdy byl pokryt menšími kameny a byl řídko zarostlý nízkou vegetací, především porostem protěže bažinné (*Gnaphalium uliginosum*) a roztroušenými rostlinami rdesna červice (*Persicaria maculosa*), merlíku červeného (*Chenopodium rubrum*) a dvouzubce paprscitého (*Bidens radiata*). Menší část času pták trávil v mělké vodě, a to hlavně za účelem napití a koupele.

Pták byl velice krotký. K ležícímu člověku se samovolně přibližoval na vzdálenost necelých dvou metrů, přičemž vykazoval zřejmě známky zvědavosti. Podstatnou část času jespák odpočíval, přičemž využíval mělké prohlubně v terénu (obr. 2). Vždy po několika minutách odpočinku se věnoval hledání potravy. Tuto hledal rychlým pobíháním po vyschlém bahně, přičemž často měnil směr pohybu. Z povrchu bahna a z vegetace sbíral drobnější neidentifikovaný hmyz, ale nejčastěji potravu dobýval z bahna. Vrchní ztvrdlou vrstvu bahna vždy rozkloval prudkými údery zobáku (obr. 3) a poté z vlhké vrstvy vytahoval hmyzí larvy. S těmi vždy několikrát udeřil o zem a teprve poté je požřel. O identifikaci potravy jsem požádal Václava Kozu, který z předložených fotografií určil, že se pravděpodobně jedná o larvy nočního motýla kovolesklece kostřavového (*Plusia festuceae*) z čeledi můrovitých (Noctuidae), který se v okolí přehrady běžně vyskytuje.

Obr. 1: Oblíbený biotop jespáka plavého (*Tryngites subruficollis*) na přehradě Rozkoš (okres Náchod), 9. 10. 2010. Foto: J. Vaněk.

Fig. 1: The favoured habitat of the Buff-breasted Sandpiper (*Tryngites subruficollis*) at the Rozkoš water reservoir (Náchod District), 9th October 2010. Photo by J. Vaněk.

Obr. 2: K odpočinku si jespák plavý vybíral mělké prohlubně. Přehrada Rozkoš, 9. 10. 2010. Foto: J. Vaněk.

Fig. 2: The Buff-breasted Sandpiper was using shallow terrain depressions to rest. The Rozkoš water reservoir, 9th October 2010. Photo by J. Vaněk.

Obr. 3: Jespák plavý při dobývání potravy pod ztvrdlou vrstvou bahna. Přehrada Rozkoš, 9. 10. 2010. Foto: J. Vaněk.

Fig. 3: The Buff-breasted Sandpiper when foraging on the dry mud surface. Rozkoš water reservoir, 9th October 2010. Photo by J. Vaněk.

Obr. 4: Typická chůze jespáka plavého s vysoko zvedanýma nohama. Přehrada Rozkoš, 5. 10. 2010. Foto: J. Vaněk.

Fig. 4: The Buff-breasted Sandpiper exhibiting a characteristic walk with legs lifting high. Rozkoš water reservoir, 5th October 2010. Photo by J. Vaněk.

Jespák občas zalétal k vodě, kde se vždy napil a vykoupal. Poté se vždy vrátil na téměř stejné místo. Jespák se pohyboval způsobem typickým pro tento druh (HUDEC 2005, CHANDLER 2009, SVENSSON *et al.* 2012) a při chůzi vysoko zvedal nohy (obr. 4). Přes značnou krotkost vůči člověku pták velmi často kontroloval své okolí. Toto prováděl tím způsobem, že se postavil na špičky prstů, vytáhl tělo do výšky a rozhlížel se po okolí (obr. 5). Kromě prvotního zjištění, kdy se pták po přechodnou dobu zdržoval ve skupině jiných bahňáků, se choval velmi samotářsky. Pouze jednou při koupeli jsme jej pozorovali ve společnosti samce jespáka bojovného, což však bylo pravděpodobně dílem náhody. Pták se většinou choval velmi tiše, jen několikrát jsme při mírném vzrušení zaslechli hluboký vrčivý trylek, znějící jako „*prrrít*“ a v letu poměrně tiché „*ču*“.

Dne 11. 10. 2010 jsme lokalitu navštívili společně s Ing. Pavlem Žďárkem s cílem ptáka odchytit a okroužkovat. Odchyt jsme provedli tak, že jeden člen týmu opatrně jespáka natlačil mezi dva chytače, kteří jej na zemi přiklopili nárazovou sítí. Po odchytu byl pták Pavlem Žďárkem okroužkován kroužkem K 479672 a následně bylo provedeno vážení a měření. Naměřené hodnoty: hmotnost 85 g, křídlo 140 mm, zobák od špičky k lebce 18,5 mm, běhák 34 mm. Dospěli jsme k závěru, že se jedná o poměrně velkého samce (*cf.* HUDEC 2005). V průběhu kroužkování a měření se jespák choval zcela klidně a nebyly na něm patrné žádné známky stresu. Okamžitě po vypuštění se v naší bezprostřední blízkosti začal věnovat hledání potravy.

Obr. 5: Jespák plavý při prohlídce svého okolí ve stojí na špičkách prstů, přehrada Rozkoš, 5. 10. 2010. Foto: J. Vaněk.

Fig. 5: The Buff-breasted Sandpiper looking around in an upright position, standing on the tips of its toes. Rozkoš water reservoir, 5th October 2010. Photo by J. Vaněk.

Výše popsané pozorování je teprve druhým záznamem toho druhu v České republice. Oba záznamy navíc pocházejí ze stejné lokality a místa, na kterých byli oba ptáci pozorováni, jsou od sebe vzdálena pouze několik stovek metrů. Jak je shora uvedeno, tak v Evropě se jespák plavý vyskytuje poměrně často. Jen průběhu měsíců července až října roku 2010 byl jespák plavý zastížen v uvedeném období v těchto zemích Evropy: Dánsko (červenec 1 ex.), Finsko (září 1 ex., říjen 2 ex.) Francie (srpen 1 ex., září 9 ex., říjen 2 ex.), Irsko (srpen 1 ex.), Maďarsko (září 1 ex.), Německo (září 1 ex.), Nizozemsko (červenec 1 ex., srpen 1 ex., říjen 4 ex.), Norsko (srpen 1 ex., září 1 ex., říjen 1 ex.), Polsko (září 1 ex.), Portugalsko (září 1 ex., říjen 1 ex.), Portugalsko – Azorské ostrovy (září 6 ex.), Španělsko (září 15 ex., říjen 13 ex.), Švédsko (srpen 1 ex., září 3 ex., říjen 2 ex.; vše ANONYMUS 2010a, b, c, d), Velká Británie (červenec 1 ex., srpen 5 ex., září celkem 70 ex., říjen cca 25 ex.) (ANONYMUS 2010e, f, g, h). Z internetových stránek s ornitologickým a zejména birdwatcherským zaměřením (např. <http://www.dutchbirding.nl>, <http://www.club300.de>, <http://www.rarebirdalert.co.uk>) vyplývá, že rok 2010 nebyl v počtu záletů toho druhu do Evropy nijak výjimečný a tyto se opakují každoročně. Prezentované pozorování bylo schváleno faunistickou komisí pod č. FK 56/2010.

SOUHRN

V článku jsou popsány okolnosti druhého pozorování jespáka plavého (*Tryngites subruficollis*) na území České republiky na vodní nádrži Rozkoš u České Skalice (okres Náchod). Jeden juvenilní pták zde byl pozorován ve dnech 2–11. 10. 2010. Poprvé byl tento druh v České republice zaznamenán 15. 10. 1983 jen několik stovek metrů od místa druhého pozorování. Jespák se zdržoval převážně na vyschlém obnaženém pásu dna přehrady s řídkou vegetací a byl značně krotký. Při hledání potravy rozklouval vrchní ztvrdlou vrstvu bahna a z vlhké spodní vrstvy vytahoval hmyzí larvy. Při chůzi zvedal nohy vysoko do vzduchu a často sledoval své okolí ve stoji na špičkách prstů. Dne 11. 10. 2010 byl odchycen, změřen, zvážen a okroužkován. Pozorování bylo schváleno faunistickou komisí pod č. FK 56/2010.

SUMMARY

*In the present paper I describe the circumstances of the second record of the Buff-breasted Sandpiper (*Tryngites subruficollis*) in the Czech Republic. A juvenile was observed between 2 and 11th October 2010 at the Rozkoš water reservoir near Česká Skalice (Náchod District, Hradec Králové region, coordinates 50°23' N 16°05' E, Grid No. 5662, altitude 275 m). The tame bird was staying on a dry mud beech covered with sparse herbal vegetation. When foraging the bird was ripping through the hard soil crust with its bill to pick insect larvae from the moist mud. It was lifting its legs high when walking and when vigilant it was standing on the tips of its toes. On 11th October 2010 the bird was captured, ringed and measured. The record was accepted by the Czech Rarities Committee (code FK 56/2010). Previously the species was recorded on 15th October 1983 only a few hundred meters from the place of the recent occurrence.*

PODĚKOVÁNÍ

Za pomoc s úpravou rukopisu děkuji redaktorovi Martinu Paclíkovi a anonymním recenzentům. Za vyhledání a poskytnutí údajů z časopisu Birding World děkuji Tomášovi Bělkovi.

LITERATURA

- ANONYMUS 2010a: Western Palearctic News. *Birding World* 23: 288–294.
- ANONYMUS 2010b: Western Palearctic News. *Birding World* 23: 333–338.
- ANONYMUS 2010c: Western Palearctic News. *Birding World* 23: 380–385.
- ANONYMUS 2010d: Western Palearctic News. *Birding World* 23: 439–451.
- ANONYMUS 2010e: Bird News July 2010. *Birding World* 23: 278–287.
- ANONYMUS 2010f: Bird News August 2010. *Birding World* 23: 322–332.
- ANONYMUS 2010g: Bird News September 2010. *Birding World* 23: 366–379.
- ANONYMUS 2010h: Bird News October 2010. *Birding World* 23: 410–438.
- HUDEC K. (ed.) 2005: *Fauna ČR, Ptáci 2/I*. Academia, Praha.
- CHANDLER R. 2009: *Shorebirds od The Northern Hemisphere*. Christopher Helm, London.
- SVENSSON L., MULLARNEY K., ZETTERSTRÖM D. 2012: *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. 2. české vydání. Nakladatelství Jiří Ševčík, Plzeň.
- ŽDÁREK P. 1987: Ptactvo údolní nádrže Rozkoš. *Sborník VČP ČSO* 9: 1–102.

